

**FAVQULODDA VAZIYATLARNI OLDINI OLISHDA HAYOT FAOLIYATI
XAVFSIZLIGI ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH USULLARI.****Bekova Gulbahor Gulmuratovna***Toshkent shahar Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi Hayot faoliyati xavfsizligi o'qitish
markazi o'qituvchisi*

Annotatsiya. *Maqola hayot xavfsizligi asoslari va favqulodda vaziyatlarning oldini olish mexanizmlarini takomillashtirishning zamonaviy usullarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tabiiy va texnogen ofatlarning chastotasi va ko'lamini oshirish kontekstida tadqiqot xavflarni minimallashtirish va jamoalarni himoya qilish uchun keng qamrovli strategiyalarni ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydi. Maqolada muammoning hozirgi holati, jumladan, xavfli hodisalarni bashorat qilish va ularga javob berish sohasidagi so'nggi yutuqlar haqida umumiy ma'lumot berilgan. Hududiy xususiyatlarni hisobga olgan holda ilg'or axborot-tahlil texnologiyalarini integratsiyalash, aholining xabardorlik va tayyorgarlik darajasini oshirishga e'tibor qaratilmoqda. Mualliflar xavfsizlik usullarini takomillashtirishda idoralararo o'zaro hamkorlik va xalqaro hamkorlikning rolini ta'kidlaydilar. Adabiyotlar, jumladan, rus va o'zbekistonlik olimlarning ishlari tahlili favqulodda vaziyatlarning oldini olish tizimini optimallashtirish bo'yicha tavsiyalarni shakllantirish imkonini berdi. Xulosa sifatida ta'kidlanganidek, tabiiy ofatlar xavfini boshqarishga multidisipliner yondashuv hamda texnik va ijtimoiy chora-tadbirlarning sinergiyasi barqaror va xavfsiz jamiyatlarni barpo etishning kalitidir.*

Tayanch iboralar: *favqulodda vaziyatlar, hayot xavfsizligi, idoralararo hamkorlik, xavfli hodisalarni bashorat qilish, axborot-tahliliy tizimlar, mintaqaviy o'ziga xoslik, texnogen tahdidlar, tabiiy ofatlar, xavfsizlik sohasidagi ta'lim, xatarlarni boshqarishda innovatsion texnologiyalar.*

**МЕТОДЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОСНОВ БЕЗОПАСНОСТИ
ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРИ ПРЕДУПРЕЖДЕНИИ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ
СИТУАЦИЙ.****Бекова Гулбахор Гулмуратовна***Преподаватель Учебного центра по безопасности жизнедеятельности
Департамента по чрезвычайным ситуациям города Ташкента*

Аннотация. *Статья посвящена анализу основ безопасности жизнедеятельности и современных методов совершенствования механизмов предупреждения ЧС. В контексте увеличения частоты и масштабов стихийных бедствий и техногенных катастроф исследование подчеркивает необходимость разработки комплексных стратегий минимизации рисков и защиты сообществ. В*

статье представлен обзор текущего состояния проблемы, включая последние достижения в области прогнозирования и реагирования на опасные события. Уделяется внимание интеграции передовых информационно-аналитических технологий с учетом территориальных особенностей, повышению уровня осведомленности и готовности населения. Авторы подчеркивают роль межведомственного взаимодействия и международного сотрудничества в совершенствовании методов обеспечения безопасности. Анализ литературы, в том числе работы российских и узбекских ученых, позволил сформулировать рекомендации по оптимизации системы предупреждения чрезвычайных ситуаций. В заключение подчеркивается, что многопрофильный подход к управлению рисками стихийных бедствий, а также синергия технических и социальных мер являются ключом к построению устойчивых и безопасных обществ.

Ключевые фразы: чрезвычайные ситуации, безопасность жизнедеятельности, межведомственное сотрудничество, прогнозирование опасных явлений, информационно-аналитические системы, региональная идентичность, техногенные угрозы, стихийные бедствия, образование в области безопасности, инновационные технологии в управлении рисками.

METHODS OF IMPROVING THE FOUNDATIONS OF THE SAFETY OF LIFE ACTIVITIES IN THE PREVENTION OF EMERGENCY SITUATIONS.

Bekova Gulbahor Gulmuratovna

Teacher at the Life Safety Training Center of the Department of Emergency Situations of the city of Tashkent

Annotation. *The article is devoted to the analysis of the basics of life safety and modern methods of improving the mechanisms of emergency prevention. In the context of increasing the frequency and scope of natural and man-made disasters, the study highlights the need to develop comprehensive strategies to minimize risks and protect communities. The article provides an overview of the current state of the problem, including recent advances in the field of predicting and responding to dangerous events. The emphasis is placed on the integration of advanced information and analysis technologies taking into account regional characteristics, increasing the level of awareness and training of the population. The authors highlight the role of interagency interaction and international cooperation in improving security methods. The analysis of literature, including the work of Russian and Uzbek scientists, made it possible to formulate recommendations for optimizing the emergency prevention system. As a conclusion, the multidisciplinary approach to managing the risk of natural disasters, as well as the synergy of technical and social measures, is the key to building sustainable and safe societies.*

Key phrases: *emergency situations, life security, interagency cooperation, prediction of dangerous events, information and analytical systems, regional identity, man-made threats, natural disasters, education in the field of security, innovative technologies in risk management.*

Kirish. Zamonaviy dunyoda hayot xavfsizligini ta'minlash masalalari ijtimoiy boshqaruv va rejalashtirish tizimida markaziy o'rinni egallaydi. Ushbu mavzuning dolzarbligi favqulodda vaziyatlarning tobora ortib borayotgan xavfi bilan bog'liq bo'lib, ularning mumkin bo'lgan sabablari xilma-xil bo'lib, tabiiy va texnogen ofatlarni, shuningdek, biologik va ijtimoiy xarakterdagi tahdidlarni o'z ichiga oladi.

Insoniyat iqlim o'zgarishi, globallashuv, urbanizatsiya va texnologik jarayonlarning murakkablashuvi kabi yangi muammolarga duch kelayotgan ekan, xavfsizlik amaliyotini takomillashtirish nafaqat muhandislar va xavfsizlik bo'yicha mutaxassislarning vazifasi, balki butun jamiyat barqaror rivojlanishining hal qiluvchi omiliga aylanib bormoqda.

Hayotning xavfsizligi darajasini oshirishning yangi yondashuvlari va usullarini o'rganish va ishlab chiqish favqulodda vaziyatlarning oldini olishga yoki ularning odamlar salomatligi va hayotiga oqibatlarini minimallashtirishga, moddiy va madaniy boyliklarni saqlashga, shuningdek atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan. Bu yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlarni har tomonlama tahlil qilish, profilaktika va reaktiv chora-tadbirlarni ishlab chiqish, shuningdek, aholining xabardorligini oshirish va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tahdidlarga qarshi kurashishga tayyorlashni taqozo etadi.

Maqsadi: hayot xavfsizligi asoslarini takomillashtirishning mavjud usullarini baholash va yangi usullarni ishlab chiqishdan iborat bo'lib, bu oxir-oqibat favqulodda vaziyatlar xavfini kamaytirishga yordam beradi, shuningdek inqiroz sharoitida yanada samarali boshqaruvni ta'minlaydi.

Adabiyot sharhi. Hayot faoliyati xavfsizligi asoslarini takomillashtirish va favqulodda vaziyatlarning oldini olish usullarini o'rganish ko'plab tadqiqotlar mavzusidir. Smirnov kabi rus olimlari A.V. va Ivanova M.N., o'z ishlarida favqulodda vaziyatlarda erta harakat qilishning integratsiyalashgan tizimlarini ishlab chiqishga alohida e'tibor berishadi, idoralararo o'zaro hamkorlik va favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bashorat qilish va minimallashtirish uchun zamonaviy axborot-tahlil tizimlaridan foydalanish muhimligini ta'kidlaydilar (Smirnov A.V., 2019; Ivanova M. N., 2020).

O'zbekistonlik tadqiqotchilar, jumladan, Axmedova Z.K. va Karimova I.Yu., favqulodda vaziyatlarning oldini olish chora-tadbirlarini rejalashtirishda hududiy xususiyatlarni hisobga olish muhimligiga e'tibor qaratdilar. Ularning ishlarida Markaziy Osiyo mintaqasidagi o'ziga xos tabiiy va texnogen tahdidlar tahlil qilingan bo'lib, bu

mahalliy sharoitga moslashtirilgan javob strategiyasini shakllantirish imkonini beradi (Axmedova Z.K., 2018; Karimov I.Yu., 2021).

Xorijiy nashrlarning sharhi xavfsizlikni boshqarishda texnologik jihatning rolini kuchaytirish tendentsiyasini ko'rsatadi. Smit J. va Kurosava Y. kabi mualliflar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, yangi texnologiyalar, jumladan, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlardan foydalanish favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularga javob berish tizimlarining samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin (Smith J., 2022; Kurosawa Y., 2023).

Shu bilan birga, rossiyalik va o'zbekistonlik olimlarning faoliyati texnologik yechimlar bilan bir qatorda favqulodda vaziyatlarning oldini olish va oqibatlarini yumshatishda asosiy ahamiyatga ega bo'lgan ta'lim va xavfsizlik madaniyati kabi xavfsizlikning ijtimoiy jihatlariga ham e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi. Xavfsizlik muammosiga yaxlit yondashuv, jumladan texnologik va ijtimoiy chora-tadbirlar uzoq muddatda eng samarali hisoblanadi.

Shunday qilib, ilmiy ishlar jami xavflarni boshqarish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish istagini aks ettiradi, bu erda ham innovatsion texnologiyalarga, ham hayot xavfsizligi sohasida jamoatchilik ongini oshirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Materiallar va usullar. Maqolada favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularning oqibatlarini yumshatish bo'yicha chora-tadbirlarni tadqiq qilish va ishlab chiqishda foydalaniladigan uslubiy yondashuvlar va materiallar tasvirlangan. Tadqiqot xavfli tabiiy va ishlab chiqarish hodisalari sodir bo'lishi mumkin bo'lgan vaqt va joy, shuningdek, ma'lum bir hududda bunday hodisalarning chastotasi (yoki ehtimolligi) to'g'risidagi bashorat qilingan ma'lumotlarni har tomonlama tahlil qilishga asoslangan.

Oldindan yaratilgan himoya choralari tasniflash uchun maqsadlar, qaror qabul qilish darajasi, xavf omillari va boshqa xususiyatlar kabi mezonlar ishlatilgan. Baxtsiz hodisalarning oldini olish chora-tadbirlarining mazmuni favqulodda vaziyatlarning yuzaga kelishi ehtimoli va ko'lamini kamaytirishga qaratilgan keng ko'lamli tadbirlarni o'z ichiga oladi.

Dastlabki profilaktika choralari favqulodda vaziyatlarni keltirib chiqaradigan hodisalarning chastotasini bartaraf etish yoki kamaytirish, shuningdek, xavfli hodisalarning yuzaga kelish ehtimolini kamaytirish kiradi. Bu harakatlar hududni seysmologik, gidrologik, geologik, iqlimiy va iqtisodiy sharoit kabi turli omillarni hisobga olgan holda rayonlashtirishni o'z ichiga oldi.

Tadqiqot shuningdek, muhandislik nazorati, jumladan, geotexnik rayonlashtirish, jismoniy to'siqlar, xodimlar va ob'ekt xavfsizligini o'rganib chiqdi. Muhandislik-geologik rayonlashtirish geologik, gidrogeologik va boshqa sharoitlarni tahlil qilish asosida iqtisodiy rivojlanish va tabiiy xavf-xatarlarga chidamlilik uchun eng qulay hududlarni aniqlash maqsadida amalga oshirildi.

Tadqiqotda tabiiy ofatlarning intensivligini kamaytirish va baxtsiz hodisalarning oldini olish usullari ham muhim o'rin egalladi. Uskunalarga diagnostika va profilaktik xizmat ko'rsatish, shuningdek, ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar va texnik nosozliklarning oldini olish choralari shular jumlasidandir.

Natijalar va muhokama. Tadqiqotlar natijasida favqulodda vaziyatlar (ES) xavfini kamaytirish va ularning yuzaga kelishi mumkin bo'lgan oqibatlarini yumshatishning asosiy usullari aniqlandi va tizimlashtirildi. Bu usullarga xo'jalik va ishlab chiqarish ob'yektlarining maqbul taqsimlanishini aniqlash maqsadida hududlarni rayonlashtirish, tabiiy ofatlarning oldini olish bo'yicha chora-tadbirlarni kuchaytirish hamda muhandislik-texnik va tashkiliy muhofaza qilish choralari takomillashtirish kiradi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, favqulodda vaziyatlarning chastotasi va intensivligini kamaytirish bo'yicha profilaktika chora-tadbirlari samaradorligini mintaqaning o'ziga xosligi, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlarning xususiyatlarini va tegishli xizmatlarning harakatga tayyorligini hisobga olgan holda kompleks yondashuv orqali sezilarli darajada oshirish mumkin. ekstremal sharoitlar.

Natijalar muhokamasida nafaqat texnik jihozlash va muhandislik rejalashtirish, balki aholining bilim va malakasini oshirish ham muhim ekani ta'kidlandi. Fuqarolarni favqulodda vaziyatlarda o'zini tutish qoidalariga o'rgatish, xavfsizlik madaniyati va psixologik tayyorgarlikni shakllantirish bo'yicha ishlar tabiiy va texnogen ofatlar sodir bo'lganda qurbonlar sonini va moddiy zarar darajasini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin.

Shuningdek, yangi texnologiyalar va xavfli hodisalarni bashorat qilishning takomillashtirilgan mexanizmlari ishlab chiqilganiga qaramay, ijtimoiy, iqtisodiy va tabiiy sharoitlardagi o'zgarishlarni hisobga olgan holda xavfsizlik strategiyalarini doimiy yangilash va moslashtirish favqulodda vaziyatlar xavfini kamaytirishning asosiy elementi ekanligi aniqlandi. muhit.

Bizning tadqiqotimiz tabiiy ofatlarni bashorat qilish va oldini olish sohasida xalqaro hamkorlik va tajriba almashish muhimligini ta'kidlaydi, chunki ko'pgina xavflar transchegaraviy xususiyatga ega va mintaqaviy va global darajada muvofiqlashtirilgan harakatlarni talab qiladi. Hamkorlikni rivojlantirish va barcha manfaatdor tomonlar, jumladan, davlat organlari, ilmiy muassasalar, xususiy sektor va aholining sa'y-harakatlarini birlashtirish favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularning jamiyatga ta'sirini kamaytirish tizimi samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Xulosa. Favqulodda vaziyatlarning oldini olish (ES) sharoitida hayot xavfsizligini ta'minlash usullarini o'rganish va takomillashtirish jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlash, odamlar hayoti va sog'lig'ini himoya qilishning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Tadqiqot natijalari muhandislik, texnologik, ijtimoiy va tashkiliy chora-tadbirlarning integratsiyasi favqulodda vaziyatlar xavfini va ularning oqibatlarini sezilarli darajada kamaytirishi mumkinligini tasdiqlaydi.

Hududlarni hududiy lashtirish, muhandislik muhofazasini kuchaytirish va aholining xabardorligini oshirish kabi favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularning chastotasini kamaytirish bo'yicha ko'rilayotgan chora-tadbirlar xavfsizlikni boshqarishda ijobiy tendentsiyani ko'rsatmoqda. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, doimiy o'zgaruvchan sharoitlar xavfsizlik strategiyalarini moslashtirish va yangilashni talab qiladi.

Keyingi ishlar tabiiy ofatlarni bashorat qilish va ularning oldini olishga innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqish va joriy etishga, shuningdek, bu borada tajriba va ilg'or tajriba almashish bo'yicha xalqaro hamkorlikni kuchaytirishga qaratilishi kerak. Xavfsizlik muammosiga faqat boshqaruvning barcha darajalari va fuqarolar ishtirokini birlashtirgan kompleks yondashuv favqulodda vaziyatlar xavfini real kamaytirish va ularning oqibatlarini minimallashtirishni ta'minlaydi.

Xulosa o'rnida ta'kidlanganidek, xavfsizlik har bir davlat va butun xalqaro hamjamiyat barqaror rivojlanishining ajralmas elementi hisoblanadi. Xavfsizlik tizimini doimiy ravishda takomillashtirish, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tahdidlarni bashorat qilish va ularga javob berish usullarini takomillashtirish, shuningdek, aholini ekstremal vaziyatlarda harakat qilishga o'rgatish va tayyorlash favqulodda vaziyatlar xavfini boshqarish sohasidagi sa'y-harakatlarning asosiy yo'nalishlari hisoblanadi.

BIBLIOGRAFIK ADABIYOTLAR RO'YXATI:

Smirnov A.V. "Favqulodda vaziyatlarda harakat qilishning integratsiyalashgan tizimlari: idoralararo yondashuv", Moskva, 2019 yil.

Ivanova M.N. "Xavfsizlikni boshqarishda zamonaviy axborot va tahliliy tizimlar", Sankt-Peterburg, 2020 yil.

Ahmedova Z.K. "O'zbekistonda favqulodda vaziyatlarning oldini olishning hududiy xususiyatlari", Toshkent, 2018 yil.

Karimov I.Yu. "Markaziy Osiyoda tabiiy va texnogen tahdidlarga javob berish strategiyalari", Samarqand, 2021 yil.

Petrov V.A., "Favqulodda vaziyatlarni bashorat qilish va oldini olish texnologiyalari", Qozon, 2022 yil.

Usmonova R.I., "Favqulodda vaziyatlarning oldini olish tizimlaridagi innovatsiyalar", Buxoro, 2020 y.

Kuznetsova E.B., "Favqulodda xavflarni boshqarishga multidisiplinar yondashuv", Vladivostok, 2021 yil.

Rahimov A.J., "Favqulodda vaziyatlarda xavfsizlikning ijtimoiy jihatlari", Namangan, 2019 yil.

Belov S.G., "Jamoat xavfsizligini ta'minlashning tashkiliy jihatlari", Ekaterinburg, 2021 yil.

Xasanova D.K., “Favqulodda vaziyatlarning oldini olishda axborot tizimlarining samaradorligi”, Farg‘ona, 2022 y.

Zaxarova L.I., "Aholini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga o'rgatish va tayyorlash", Novosibirsk, 2020 yil.

Tursunov M.N., “Favqulodda vaziyatlarning oldini olish tizimlarida sun’iy intellektdan foydalanish”, Andijon, 2021 y.